

PENENTANGAN PEMIMPIN TEMPATAN TERHADAP PELAKSANAAN DASAR TANAH *BRITISH NORTH BORNEO CHARTERED COMPANY* (BNBCC) DI BORNEO UTARA: 1881 – 1941

Marilyn Johnny, Mohamad Shaukhi Mohd. Radzi, Mosli Tarsat
Fakulti Kemanusiaan, Seni dan Warisan
Universiti Malaysia Sabah
marilynjohnny@gmail.com

Abstrak

Artikel ini membincangkan tentang reaksi penentangan daripada pemimpin tempatan terhadap pelaksanaan dasar tanah yang dijalankan di Borneo Utara oleh *British North Borneo Chartered Company* (BNBCC). Pentadbiran tanah yang dilaksanakan oleh BNBCC menunjukkan satu perubahan terhadap pemilikan tanah di Borneo Utara. Dasar tanah BNBCC telah mengubah pemilikan tanah secara tradisional kepada sistem pemilikan moden yang bersifat kapitalis. Perubahan ini berlaku sejajar dengan matlamat pihak BNBCC dalam mengeksploitasi sumber tanah yang ada di Borneo Utara. Akibat daripada pengenalan dan pelaksanaan dasar tanah ini, timbul reaksi penentangan daripada kalangan pemimpin tempatan. Para pemimpin tempatan berusaha untuk mendapatkan kembali hak pemilikan mereka yang kini dirampas oleh pihak BNBCC. Usaha ini dilakukan dengan cara rundingan dan kekerasan. Namun, usaha ini gagal mengembalikan hak mereka. Jelas bahawa penentangan yang berlaku menunjukkan dasar tanah yang dilaksanakan oleh BNBCC telah menggugat dan mengancam hak pemilikan peribumi ke atas tanah di Borneo Utara. Makalah ini ditulis berdasarkan sumber-sumber rasmi BNBCC yang disimpan di Arkib Negeri Sabah, Kota Kinabalu. Antara rekod rujukan yang digunakan ialah *Colonial Office (C.O.), Annual Report*, fail *Land Office* dan akhbar British, iaitu *British North Borneo Herald*, selain merujuk kepada buku-buku dan artikel lain.

Kata kunci: *Dasar Tanah, pemilikan tanah, nasionalisme.*

Abstract

This article discusses the reaction of opposition from local leaders on the implementation of the land policy conducted in the North Borneo by British North Borneo Chartered Company (BNBCC). Land administration implemented by BNBCC shows a change in the ownership of land in North Borneo. BNBCC land policy has changed the traditional land ownership system to modern capitalist ownership. These changes occurred in line with the objectives of the BNBCC in exploiting the resources of land in North Borneo. As a result of the introduction and implementation of the land policy, local leaders show their counteraction. Local leaders who are trying to regain their ownership rights were seized by the BNBCC. The effort is conducted by negotiations and brutal forces. However, these efforts failed to restore their rights. It is clear that the opposition accepted that the land policy implemented by BNBCC abused and threaten the indigenous ownership rights over the land in North Borneo. This paper was written based on official sources BNBCC stored in the Sabah State Archives, Kota Kinabalu. Colonial Office (C.O.), Annual Report, File Land Office and the British press (British North Borneo Herald) were among the record used as references. The paper also refers to books and other articles.

Keywords: *Basic Land, land ownership, nationalism.*

Pengenalan

Sebelum abad ke-19, Borneo Utara atau kini dikenali sebagai Sabah merupakan sebuah kawasan di bawah pengaruh dua buah kesultanan iaitu Kesultanan Brunei dan Kesultanan Sulu. Sejarah awal bermulanya pemerintahan sebuah syarikat British, iaitu *British North Borneo Chartered Company* (BNBCC) di Borneo Utara bermula apabila Charles Lee Moses, iaitu orang Amerika yang berjaya mendapat pajakan untuk selama sepuluh tahun terhadap wilayah Kesultanan Brunei di Borneo Utara pada tahun 1865. Perjanjian tersebut merupakan asas kepada penaklukan British di Borneo Utara dan melalui perjanjian inilah, maka Baron de Overbeck dan Alfred Dent dapat bertapak di Borneo Utara. Pada peringkat awalnya, Kesultanan Brunei hanya memberikan wilayahnya dalam bentuk pajakan sahaja kepada Moses dan beliau kemudian telah menjual hak pajakan

tersebut kepada saudagar Amerika di Hong Kong, iaitu Joseph Torrey dan Thomas Harris. Torrey kemudiannya telah menjual konsesi tersebut kepada Overbeck yang telah bergabung dengan Dent membentuk Persatuan Overbeck-Dent. Pada masa inilah perjanjian baharu antara Overbeck, Dent dan Sultan Brunei pada 29 Januari 1877 yang mengesahkan bahawa tanah yang diberi adalah dalam bentuk pemberian selama-lamanya. Hal yang sama berlaku dengan penyerahan wilayah Kesultanan Sulu kepada Overbeck dan Dent pada 22 Januari 1878. Namun, Overbeck dan Dent telah menjual hak miliknya kepada British iaitu di bawah BNBCC pada 1 November 1881.

Pentadbiran dan Dasar Tanah *British North Borneo Chartered Company* (BNBCC) di Borneo Utara

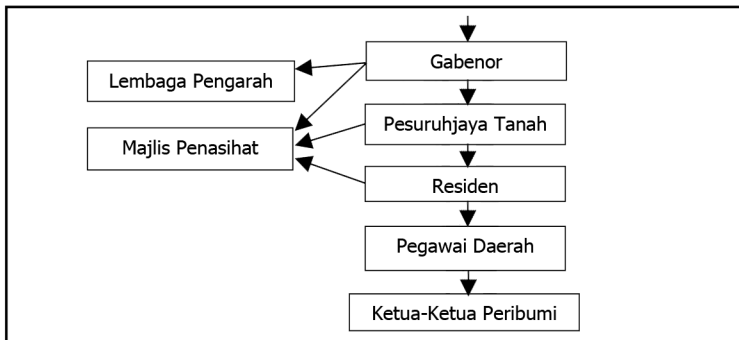
Matlamat utama pihak BNBCC memerintah Borneo Utara adalah untuk mengaut keuntungan khususnya melalui sumber tanah yang ada di Borneo Utara. Bagi mencapai matlamat tersebut, pihak BNBCC perlu membentuk satu pentadbiran yang khusus untuk mengurus segala hal ehwal khususnya berkaitan dengan tanah. Justeru, pentadbiran tanah dilaksanakan sebaik sahaja BNBCC memerintah Borneo Utara pada tahun 1881. BNBCC memerlukan satu struktur pentadbiran tanah yang kukuh bagi melancarkan segala urusan dalam soal pendaftaran, pemindahan hak milik, jual beli dan kutipan hasil cukai dan sewa tanah, serta melaksanakan undang-undang tanah di Borneo Utara. Pentadbiran tanah merujuk kepada aktiviti sektor awam yang mengurus segala pemindahan hak milik kepada orang luar, pembangunan tanah, penggunaan tanah, penilaian dan pemindahan tanah.

Struktur Pentadbiran Tanah *British North Borneo Chartered Company* di Borneo Utara

Dari segi struktur organisasi pentadbiran tanah, Gabenor dan Pesuruhjaya Tanah memainkan peranan yang penting dalam menggubal dasar dan peraturan tanah di Borneo Utara. Gabenor akan menerima segala bentuk laporan, komen dan pendapat daripada Pesuruhjaya Tanah. Pesuruhjaya Tanah pula mendapat laporan bulanan, komen dan pendapat daripada Residen bagi setiap daerah. Setiap residen pula akan memperoleh segala maklumat yang diberikan oleh Pegawai Daerah dengan bantuan Ketua Kampung atau Ketua Peribumi

di setiap daerah. Hubungan antara Pegawai Daerah dan Ketua Kampung atau Ketua Peribumi adalah hubungan interaksi secara langsung yang membolehkan segala maklumat tentang penduduk kampung dapat disalurkan kepada pihak atasan. Laporan dan pandangan yang diterima daripada Pegawai Daerah dan bagi setiap residen akan menjadi asas kepada pertimbangan oleh Gabenor dalam membuat sebarang keputusan, undang-undang atau penyelesaian kepada dasar serta masalah yang berkaitan dengan tanah. Terdapat Majlis Penasihat yang dianggotai oleh pegawai yang berpengalaman juga akan membantu dalam memberikan nasihat, pandangan dan cadangan bagi memenuhi segala tuntutan dan permintaan Gabenor. Keputusan akan dibuat oleh Gabenor setelah mengkaji pandangan daripada Pesuruhjaya Tanah, Residen dan Majlis Penasihat. Segala maklumat dan keputusan yang telah diambil akan dimaklumkan segera oleh Gabenor kepada ahli-ahli Lembaga Pengarah dan Pengerusi BNBCC di London.

Sistem pentadbiran tanah BNBCC adalah berdasarkan peraturan dan ordinan tanah secara bertulis. Setiap penggubalan dan pelaksanaan peraturan dan ordinan tanah tersebut hendaklah melalui beberapa proses yang telah ditetapkan, iaitu draf oleh Gabenor terlebih dahulu dan kemudian dikemukakan kepada Lembaga Pengarah, Majlis Penasihat dan Residen untuk dipertimbangkan. Sekiranya diluluskan oleh Pengerusi BNBCC di London, maka Gabenor akan mewartakannya di dalam *gazette* sebagai pengesahan undang-undang tanah yang rasmi. Secara ringkasnya, struktur organisasi pentadbiran tanah boleh dirujuk dalam rajah yang berikut.

Rajah 1 Struktur organisasi pentadbiran tanah *British North Borneo Chartered Company* di Borneo Utara

Pengenalan dan Pelaksanaan Peraturan Tanah

Langkah awal yang dilaksanakan oleh BNBCC dalam pentadbiran tanahnya ialah memperkenalkan peraturan tanah di Borneo Utara. Peraturan tanah yang diperkenalkan telah diadaptasi daripada undang-undang tanah jajahan British yang sedia ada. Tanah jajahan British seperti Australia, New Zealand, Kanada (kecuali Ontario dan Nova Scotia), Amerika Syarikat, Hawaii, Kepulauan Filipina, Fiji, Negeri-negeri Melayu Bersekutu, Uganda dan Trinidad-Tobago mengamalkan Sistem *Torrens* yang merupakan satu sistem pemilikan tanah dan segala urusan pemindahan adalah direkodkan oleh seorang yang bertugas sebagai Pegawai Pemungut Hasil (*Collector*).⁴ BNBCC telah menerapkan sistem ini dalam peraturan tanah di Borneo Utara.

Pelaksanaan peraturan tanah berdasarkan Sistem *Torrens* di Borneo Utara telah mewujudkan satu sistem perundangan tanah yang lebih sistematik dan teratur. Hal ini demikian kerana sebelum ini tidak ada peraturan tanah yang khusus di Borneo Utara diperkenalkan. Sistem pemilikan tanah sebelum kedatangan BNBCC adalah bersifat tradisional yang melibatkan penggunaan tanah untuk kegiatan ekonomi sara diri sahaja. Penguasaan tanah pula hanya didominasi oleh orang yang berpengaruh dan mempunyai kuasa seperti Sultan Brunei, Sultan Sulu dan para pembesar. Penduduk peribumi pula hanya mampu membayar cukai kepala dan menyumbangkan tenaga buruh kepada empunya kawasan yang didudukinya. Situasi ini menunjukkan bahawa pemilikan tanah sebelum tahun 1881 adalah berdasarkan kepada sistem ketuanan semata-mata. Maka, peraturan tanah kurang dititikberatkan pada ketika itu.

Pengenalan Sistem *Torrens* di tanah jajahan British yang lain telah menjadi dasar kepada penggubalan peraturan dan ordinan tanah di Borneo Utara. Peraturan ini telah memberikan situasi yang baharu kepada penduduk peribumi di Borneo Utara. Tujuan BNBCC mewujudkan peraturan dan ordinan tanah ialah untuk mengawal pemilikan dan penggunaan tanah di Borneo Utara. BNBCC berniat untuk memonopoli kesemua tanah di Borneo Utara kerana ingin mendapatkan sumber bahan mentah bagi menambahkan keuntungan ekonomi mereka melalui aktiviti pertanian perladangan dan perlombongan.⁵ Segala aktiviti ekonomi yang dijalankan di atas tanah dapat dikawal oleh

pihak BNBCC dengan adanya peraturan tanah. Pelaksanaan dan penggubalan peraturan tanah dibuat berdasarkan kepada dasar-dasar Kerajaan BNBCC di Borneo Utara. Setiap peraturan tanah telah berubah dan dipinda, sesuai dengan keadaan dan dasar BNBCC.

Dasar Pemilikan dan Penjualan Tanah

Pelaksanaan peraturan dan ordinan tanah ini tidak dinafikan telah memberi kesan terhadap sistem pemilikan tanah di Borneo Utara. Pada peringkat awal, pemilikan tanah ini telah dihadkan dan terbatas apabila BNBCC menguasai sepenuhnya tanah di Borneo Utara. Keadaan ini telah menjadikan tanah di Borneo Utara menjadi milik sepenuhnya oleh BNBCC, termasuk hasil hutan dan gua seperti sarang burung. BNBCC telah menjadikan tanah di Borneo Utara sebagai suatu yang bernilai. Tanah telah dijadikan sebagai satu komoditi yang penting untuk dipasarkan berasaskan pertanian perladangan. Tindakan ini akan mendatangkan keuntungan yang lebih tinggi kepada pihak BNBCC.

Pada awal pemerintahan BNBCC di Borneo Utara, berlaku permintaan yang tinggi terhadap hasil tembakau. Situasi ini menyebabkan pihak BNBCC mengambil peluang untuk mendapatkan keuntungan dengan memberikan pajakan tanah secara besar-besaran kepada syarikat Eropah dan peniaga Cina di Borneo Utara. Tempoh pajakan tersebut adalah selama 999 tahun mengikut *The Land Regulations of British North Borneo*. Penyewa atau pemajak dikehendaki membayar premium dan sewa tanah kepada BNBCC bergantung kepada jenis tanaman atau perusahaan yang dijalankan. Pemberian pajakan ini menunjukkan pihak BNBCC lebih mengutamakan pelabur dan syarikat asing dalam pemilikan tanah di Borneo Utara kerana kemampuan mereka dalam mengusahakan tanah berkenaan berbanding dengan penduduk peribumi. Pemberian ini boleh dijelaskan melalui penjualan tanah kepada pelabur asing menerusi jadual berikut:

Jadual 1 Hasil dan penjualan tanah oleh BNBCC (1883 – 1888)

Tahun	1883	1884	1885	1886	1887	1888
	\$	\$	\$	\$	\$	\$
Hasil	51,654	82,448	110,452	127,731	142,687	148,287
Penjualan Tanah	25,449	15,458	2,862	12,035	14,505	246,457
Jumlah	a77, 103	97,906	113,315	139,766	157,192	394,744

a = 18 bulan (1 Julai 1882 sehingga 31 Disember 1883).

Sumber: Diubah suai daripada *Handbook of British North Borneo 1890*, hlm. 108.

Jadual 1 menunjukkan peningkatan dalam hasil pendapatan BNBCC melalui penjualan tanah dan kutipan premium serta sewa tanah daripada para pelabur dan syarikat asing. Walaupun hasil penjualan tanah menurun dari tahun 1883 hingga tahun 1885, tetapi ia telah meningkat secara mendadak pada tahun 1886 hinggalah pada tahun 1888 yang mencecah sehingga \$246,457. Kesan daripada penjualan tanah secara besar-besaran ini menyebabkan pelabur asing mendominasi pemilikan tanah di Borneo Utara.

Perkembangan pertanian getah juga telah meningkatkan lagi jumlah permintaan dan pemilikan tanah di Borneo Utara oleh pelabur asing. Pihak BNBCC telah menawarkan insentif ke atas syarikat asing dengan mengutip bayaran hanya lima paun Sterling per ekar dengan memberikan dividen sebanyak lima peratus bagi enam tahun pertama dan sesetengah kos sehingga enam peratus. Selain itu, BNBCC menawarkan pinjaman kepada pemilik ladang yang ingin membuka tanah untuk tujuan pertanian getah. Skim pinjaman ini telah membentuk syarikat-syarikat getah di Borneo Utara yang mempunyai modal terkumpul sebanyak 21.2 juta paun Sterling. Antara syarikat-syarikat tersebut ialah *British Borneo Para, Tenom and Manchester, Longkan, Kimanis Sabias and State Companies, New London Tobacco Company* dan *Marudu Rubber Limited*.⁶

Menurut laporan yang diberikan oleh L. B. Von Donop, iaitu seorang Pengarah Jabatan Pertanian, sebanyak 29,827 ekar tanah di seluruh Borneo Utara telah ditanam dengan getah dan semua pemilik ladang memiliki seratus ekar tanah ke atas. BNBCC juga telah berjaya menarik minat syarikat luar datang melabur ke Borneo Utara terutamanya syarikat dari Borneo Belanda. Antara syarikat tersebut ialah *Haycep (Dutch Borneo) Rubber Estates* yang

memiliki modal sebanyak \$195,000, *South-east Rubber Plantation* dengan modal sebanyak \$40,000 dan kawasan ladang seluas 860 ekar, *Kapuas Rubber Company Limited* dengan modal sebanyak \$80,000 dan keluasan ladang 1,322 ekar dan *The Sahang Rubber Estatic Limited* dengan modal sebanyak \$44,615 dan keluasan ladang 1,174 ekar.⁷ Perkembangan yang pesat dalam penanaman getah menyebabkan banyak tanah telah diberikan dan diusahakan kepada pelabur asing. Pemberian hak milik ini kepada pelabur asing merupakan usaha BNBBCC untuk mendapatkan keuntungan yang lebih melalui pembayaran premium dan sewa tanah. Hal ini turut menyebabkan majoriti pelabur asing mempunyai hak pemilikan tanah di Borneo Utara dalam bentuk estet berbanding dengan peribumi.

Penjualan dan pemilikan tanah secara meluas kepada pelabur asing mengakibatkan kebajikan peribumi berkenaan dengan hak pemilikan terabai dan terancam. Pihak BNBBCC telah mengambil langkah untuk mengatasi masalah tersebut dengan memperkenalkan pemilikan tanah khas untuk peribumi sahaja, iaitu pemilikan *Native Lands* di bawah *Land Ordinance 1913*. Pemilikan kategori *Native Lands* ini boleh dipecahkan kepada dua pemilikan iaitu *Customary Tenure* dan *Native Titles*. Ordinan ini mentakrifkan istilah peribumi, iaitu sebagai penduduk asal Kepulauan Melayu dan anak hasil daripada perkahwinan sesama mereka ataupun perkahwinan campur dengan orang asing. Menurut ordinan ini, penduduk asal Kepulauan Melayu yang dimaksudkan ialah orang yang berasal dari Brunei, Sarawak, Negeri-Negeri Selat, negeri-negeri di Tanah Melayu, Hindia Timur Belanda dan juga Kepulauan Sulu.⁸ Pentakrifan ini dapat memudahkan BNBBCC untuk mengenal pasti golongan peribumi dan bukan peribumi dalam pendaftaran hak milik dan pembayaran cukai.

Pada tahun 1930, BNBBCC telah mengubah dasar pemilikan tanah terhadap peribumi apabila memperkenalkan satu ordinan tanah yang lebih ketat iaitu *Land Ordinance 1930*. Ordinan ini telah mengehadkan jumlah keluasan tanah yang boleh dipohon oleh peribumi dalam kategori pemilikan Tanah Peribumi. Sebelum ini, *Land Ordinance 1913* memperuntukkan jumlah keluasan tanah dalam kategori *Native Title* ialah seratus ekar. Namun, *Land Ordinance 1930* telah mengecilkan jumlah keluasan kepada 15 ekar sahaja

yang boleh dipohon oleh peribumi. Cadangan ini diutarakan oleh Humphreys yang merupakan Gabenor Borneo Utara pada ketika itu. Pada tahun 1928, penempatan dan perbatasan pemilikan tanah oleh peribumi hanya merangkumi kawasan buah-buahan dan padi, dan Humphreys melarang sebarang pemilikan tanah lebih daripada 15 ekar oleh peribumi. Hal ini demikian kerana tanah yang dimiliki oleh peribumi dalam *Native Title* hanya bertujuan untuk kegunaan sendiri sahaja dan dilarang menggunakan tanah tersebut untuk tujuan komersial.⁹

Pengehadan jumlah keluasan Tanah Peribumi menyebabkan keupayaan peribumi menjalankan aktiviti pertanian yang lebih luas menjadi terhad dan terbatas. Ia berikutan daripada kandungan ordinan tanah tersebut menyatakan “*land applied for by natives for occupation and cultivation on the homestead principle as opposed to commercial exploitation.*” Istilah ‘*homestead*’ memberi makna bahawa kawasan penempatan atau kampung di luar bandar yang tidak mempunyai sebarang pembangunan atau dikenali sebagai kawasan ladang. ‘*Opposed to commercial exploitation*’ pula membawa pengertian bertentangan dengan sebarang aktiviti eksploitasi komersial. Maka, tujuan penggunaan Tanah Peribumi dalam ordinan tersebut boleh dibahagikan kepada tiga, iaitu sebagai tempat kediaman pemohon dan sekeluarga; tempat menjalankan aktiviti pertanian untuk kegunaan sendiri dan keluarga; dan menjalankan aktiviti pertanian dan menjual hasil tersebut untuk membayar sewa kepada BNBCC dan membeli barangan keperluan untuk sendiri dan keluarga.¹⁰

Dari segi bayaran terhadap pemilikan tanah oleh peribumi yang mempunyai keluasan tidak melebihi 15 ekar adalah bebas daripada sebarang bayaran premium dan hanya perlu membayar cukai tanah sebanyak \$0.50 sen seekar. Permohonan tersebut hendaklah mendapat persetujuan daripada Pegawai Pemungut Hasil. BNBCC telah melarang orang asing dalam mendapatkan pemilikan tanah dalam kategori *Native Title*.¹¹ Hal ini disebabkan terdapat pihak tertentu, terutamanya orang asing yang mengambil kesempatan untuk mendapat dan mendaftarkan kawasan yang tidak melebihi 15 ekar dalam kategori ini bagi mengelakkan bayaran sewa tanah yang mahal.

Pihak BNBCC telah menggalakkan aktiviti pertanian dalam kalangan peribumi. Hal ini jelas dilihat apabila BNBCC telahewartakan bahawa mana-mana tanah milik peribumi di bawah kategori *Native Title* akan dijadikan sebagai kawasan penanaman padi. Oleh itu, peribumi diminta mendaftarkan hak milik mereka kepada pejabat tanah. Kesannya, terdapat penambahan dalam pemilikan peribumi ini. Penambahan ini boleh dirujuk melalui Jadual 2.

Jadual 2 Pendaftaran bagi kategori tanah pemilikan peribumi, 1933 – 1938

Tahun	Jumlah Pendaftaran
1933	1, 456
1934	2, 483
1935	2, 285
1936	2, 670
1937	3, 196
1938	3, 423

Sumber: Diubah suai daripada *Land Office Annual Reports*, 1933 – 1938.

Menerusi pelaksanaan ordinan dan dasar tanah BNBCC, pendaftaran pemilikan tanah oleh peribumi kian bertambah. Peningkatan ini boleh dilihat apabila pada tahun 1933 terdapat sebanyak 1,456 jumlah pendaftaran dan ia telah meningkat sehingga tahun 1938 yang mengumpul jumlah pendaftaran sebanyak 3,423 pendaftaran. Situasi ini menunjukkan usaha BNBCC dengan pelaksanaan ordinan ini untuk menggalakkan peribumi mendaftarkan pemilikan mereka membawa manfaat kepada peribumi yang sebelum ini jarang didaftarkan pemilikan mereka. Langkah ini dapat mengelakkan tanah yang belum didaftarkan menjadi milik orang lain.

Penentangan Pemimpin Tempatan terhadap Dasar Tanah *British North Borneo Chartered Company* (BNBCC)

Pelaksanaan dasar tanah oleh BNBCC telah mendapat reaksi bantahan daripada kalangan penduduk peribumi di Borneo Utara. Malah, bantahan tersebut pernah disuarakan oleh para pemimpin tempatan dengan mengeluarkan sebuah resolusi kepada Kerajaan British berkenaan hak peribumi ke atas pemilikan tanah dan memohon agar tanah milik peribumi dilindungi tetapi telah diabaikan. Hal ini demikian kerana pada tahun 1912, hampir setiap

pemilik *Native Title* telah menjual tanah tersebut kepada orang Cina. Tindakan ini telah memberikan peluang kepada orang Cina untuk menjadi seperti penduduk tempatan di Borneo Utara, iaitu mereka boleh bekerja dan tinggal menetap di tanah tersebut. Oleh itu, para pemimpin tempatan telah mendesak Kerajaan British untuk melarang penjualan dan memberikan hak tanah milik peribumi kepada orang asing.¹² Situasi ini menunjukkan bahawa peraturan dan ordinan tanah yang dilaksanakan berkenaan hak peribumi ke atas pemilikan tanah adalah tidak ketat. Walaupun larangan menjual atau memindahkan pemilikan peribumi kepada orang bukan peribumi termaktub dalam peraturan, hal demikian tetap juga berlaku.

Terdapat kes lain yang berlaku di Papar berkenaan penjualan tanah milik peribumi kepada syarikat asing. Ketua Kampung Kapinpinan, Papar iaitu Simon telah menghantar petisyen kepada Pesuruhjaya Tinggi British Borneo Utara iaitu Sir John Anderson pada tahun 1910. Mereka membantah bahawa kawasan tanah milik mereka yang dijadikan sebagai kawasan tanah kerajaan. Malah, ia turut dijual kepada syarikat asing untuk pertanian estet getah. Tambahan lagi, kawasan tersebut mempunyai kawasan perkuburan peribumi dan juga pokok buah-buahan yang dianggap sebagai hak mereka seperti yang termaktub dalam *Land Proclamation 1889*.¹³

Petisyen tersebut telah mendapat perhatian daripada Pesuruhjaya Tinggi British dan meminta agar pihak BNBCC membenarkan mereka mengadakan perkara tersebut dalam mahkamah pengadilan di mana kes ini dikenali sebagai *Notorious Papar Land Case*.¹⁴ Namun, pihak BNBCC hanya mengambil langkah penyelesaian dengan membayar ganti rugi kepada penduduk peribumi di Papar. Disebabkan petisyen tersebut, pihak BNBCC telah mengambil tindakan yang lebih berhati-hati semasa membuat pemindahan kawasan tanah kepada mana-mana pihak dengan memastikan tidak ada kawasan milik peribumi atau mempunyai kawasan perkuburan peribumi bagi mengelakkan hal ini berulang.

Selain bantahan melalui petisyen, terdapat juga bentuk tentangan secara kekerasan yang dilakukan oleh para pemimpin tempatan. Antaranya ialah Pengiran Shahbandar Hassan dan Mat Salleh. Terdapat juga pemberontakan yang dilakukan dalam kalangan orang Murut yang disebut Pemberontakan

Rundum. Penentangan tersebut tercetus disebabkan campur tangan pihak BNBBCC dalam pengutipan cukai di wilayah mereka. Pelaksanaan dasar dan undang-undang tanah adalah bercanggah dengan amalan tradisi serta adat resam masyarakat peribumi di Borneo Utara. Selain itu, campur tangan pihak BNBBCC dalam wilayah mereka menyebabkan kedudukan para pemimpin mereka sebagai pemimpin atau ketua dalam wilayah tersebut terugat.

Penentangan Pengiran Shahbandar Hassan bermula apabila berlaku konflik di kawasan Padas Damit dengan pihak BNBBCC berkenaan hak mengutip cukai. Pada 5 November 1884, satu perjanjian pemberian wilayah ditandatangani oleh Sultan Abdul Mumin, Pengiran Bendahara dan Pengiran di Gadong kepada Gabenor Treacher. Perjanjian tanah ini meliputi wilayah dari Si Putong (Sipitang) ke Kwala Paniow (Kuala Penyu) sehinggalah wilayah yang disaliri Sungai Bangawan (Bongawan) dan Tawaran (Tuaran). Dalam perjanjian tersebut, kawasan Padas Damit tidak dimasukkan kerana kawasan ini dimiliki secara *tulin*¹⁵ oleh puteri Sultan Brunei, iaitu Pengiran Babu Fatima. Padas Damit diperintah oleh seorang wakil daripada saudara lelaki kepada Pengiran Babu Fatima, iaitu Pengiran Shahbandar. Pada tahun 1884, William Treacher telah mengambil Klias dan pada ketika itu sempadan Padas Damit adalah tidak jelas. Keadaan ini telah menimbulkan kekeliruan apabila orang yang tinggal di kawasan tebing sungai berdekatan dengan Padas Damit enggan membayar cukai kepada Pengiran Shahbandar dan sebaliknya menganggap bahawa mereka kini di bawah pemerintahan BNBBCC.¹⁶

Keadaan ini menyebabkan Pengiran Shahbandar tidak berpuas hati dan menyerang penduduk kampung yang enggan membayar cukai kepadanya. Owen Rutter mengatakan mereka bukan sahaja merosakkan kampung berkenaan tetapi juga mencuri harta benda dan membakar rumah. Keadaan ini menyebabkan Hugh Low, iaitu Residen British di Perak telah menawarkan jasa baiknya hendak mendamaikan perkelahian itu tetapi tawaran itu telah ditolak. Kejadian pemberontakan ini akhirnya menjadi pertempuran sempadan kecil-kecilan yang berlaku antara polis British dan Pengiran Shahbandar.¹⁷

Satu perundingan dilakukan di antara Pengiran Ismail yang dihantar oleh Sultan Brunei untuk berunding dengan Pengiran Shahbandar berhubung masalah persempadanan di Padas Damit. Namun, Pengiran Shahbandar tetap

berkeras untuk mempertahankan wilayahnya dan begitu juga dengan para pembesar serta pengikutnya lain yang tetap dengan pendirian mereka. Pengiran Shahbandar telah membina pangkalan di Sungai Padas dan mempertahankan diri di hutan. Peperangan ini dipanggil sebagai Perang Padas Damit. Perang ini berterusan selama empat bulan dan berlaku satu pembunuhan beramai-ramai. Namun, Pengiran Shahbandar akhirnya tidak berupaya untuk terus menentang BNBCC kerana kekurangan kelengkapan peperangan. Akhirnya pada bulan Mac tahun 1889, Pengiran Shahbandar tidak mahu lagi berperang lalu menyerahkan Sungai Padas Damit itu kepada pihak British.¹⁸

Penentangan Mat Salleh¹⁹ juga adalah disebabkan oleh perubahan dalam pentadbiran yang dilaksanakan BNBCC. Mat Salleh merupakan pemerintah di kawasan Sugut yang dimilikinya secara *tulin*. Wilayah ini merupakan pemberian daripada Kesultanan Sulu kepada beliau. Mat Salleh mempunyai hak dan kuasa untuk mengutip cukai yang selalu belayar di Sungai Sugut. Tindakan ini tidak disenangi oleh pihak BNBCC kerana mereka menganggap kawasan berkenaan menjadi milik BNBCC setelah perjanjian penyerahan dibuat dengan Sultan Sulu. Hal ini menyebabkan Mat Salleh bangkit menentang BNBCC untuk mempertahankan haknya ke atas wilayah berkenaan.

Tindakan Mat Salleh ini menyebabkan BNBCC mengambil langkah berhati-hati dengan menghantar pasukan polis bagi menangkap Mat Salleh. Malah, akhbar *British North Borneo Herald* juga telah mengeluarkan kenyataan bahawa ganjaran sebanyak \$700 akan diberikan kepada sesiapa yang berjaya menangkap Mat Salleh.²⁰ Tindakan ini menyebabkan Mat Salleh dan para pengikutnya berpindah dari Sungai Sugut ke hulu Sungai Labuk dan seterusnya melancarkan serangan terhadap Pulau Gaya dari Inanam.²¹ Tetapi serangan ini tidak berjaya. Perundingan telah dilakukan antara Mat Salleh dan BNBCC dengan termeterainya Perjanjian Menggatal pada 23 April 1898. Perjanjian ini membolehkan Mat Salleh tinggal dan memerintah di Tambunan.²² Walau bagaimanapun, hubungan antara Mat Salleh dan BNBCC tidak berkekalan baik kerana Mat Salleh sedar bahawa beliau telah ditipu apabila pihak BNBCC mencampuri urusan pentadbirannya di Tambunan. BNBCC telah mendirikan sebuah balai di kawasannya dan ini adalah bertentangan dengan syarat perjanjian yang telah ditandatangani

di Menggatal.²³ Pelanggaran syarat ini menyebabkan Mat Salleh bangkit menentang BNBC. Pada 9 Disember 1899, satu pasukan polis yang diketuai oleh Kapten Harrington dari Sandakan telah dihantar oleh Majlis Mesyuarat Gabenor Borneo Utara untuk menyerang kubu Mat Salleh. Akhirnya pada 31 Januari 1900, Mat Salleh telah terkorban apabila ditembak oleh pasukan polis BNBC.²⁴

Pelaksanaan dan penguatkuasaan cukai tanah dan Ordinan Ladang 1913 telah mencetuskan penentangan dalam kalangan penduduk peribumi di Borneo Utara khususnya masyarakat kaum Murut di Rundum. Penentangan ini dikenali sebagai Pemberontakan Rundum. Hal ini disebabkan ordinan tersebut telah mengenakan cukai sebanyak 50 sen per ekar. Sekiranya mereka tidak mematuhi perintah dan ordinan tersebut, tindakan akan diambil kepada sesiapa yang ingkar dengan membayar denda sebanyak \$25.00 atau dipenjarakan.²⁵ Mereka menyatakan bahawa pengenalan kepada cukai ini menyebabkan kehidupan mereka mengalami kesusahan kerana tidak dapat mengamalkan kegiatan pertanian tradisi iaitu pertanian pindah. Pihak BNBC pula menolak alasan ini sebagai pencetus pemberontakan.

Namun, jika diteliti tujuan cukai ini dikenakan ialah untuk mengehadkan kemusnahan hutan supaya kayu-kayan yang berharga dapat diekstrak oleh pihak BNBC dan tanah tersebut boleh digunakan untuk pertanian komersial. Jelas bahawa ordinan ini dibuat untuk kepentingan BNBC dan telah menyusahkan masyarakat Murut. Sebagai petani pindah, kaum Murut sering berpindah ke kawasan baharu dan mungkin cukai ladang dilaksanakan di kawasan tersebut. Walaupun pengenaan cukai sebanyak \$0.50 dilihat nampak kecil bagi pihak BNBC, hal ini membebankan orang Murut apatah lagi golongan ini tidak terlibat dengan sistem ekonomi wang. Tambahan pula, sesiapa yang tidak mendapatkan permit untuk membuka tanah baharu akan dipenjarakan selama enam bulan. Apa yang jelas daripada persepsi kaum Murut, cukai ini adalah satu ancaman kepada penerusan hidup mereka.

Pemberontakan ini bermula pada pertengahan bulan Februari 1915 apabila Pegawai Daerah Rundum, Noel Blake Baboneau telah diserang oleh sekelompok peribumi di Siliu semasa dalam perjalanan ke Pensiangan. Mr. Baboneau telah memaklumkan perkara ini dan memohon bantuan pihak polis.

Pada 6 Mac 1915, stesen polis Rundum diserang oleh orang Murut tetapi serangan tersebut tidak berjaya.²⁶ Penentangan di Rundum merupakan sebuah penentangan besar-besaran yang pertama dilakukan di Borneo Utara. Pihak polis BNBCC telah diserang oleh seramai 600 hingga 700 pahlawan Murut. Namun, pihak polis BNBCC berjaya menumpaskan serangan Murut kerana pasukan ini memiliki peralatan senjata yang lebih moden. BNBCC telah menghantar beberapa orang perisik Dayak dan seorang ketua kampung yang setia kepada BNBCC bagi mendapatkan maklumat berkenaan pemberontak. Hasil daripada perisikan tersebut mendapati Ontoros atau dikenali sebagai Antanom²⁷ telah membina sebuah kubu yang besar di Silangit. Kemudian, BNBCC telah menghantar seorang pakar senjata bernama Tabateau dari *Cape Mounted Rifles*, sebuah meriam *seven pounder* dan juga sepasukan 15 anggota polis penembak India untuk bersiap sedia menyerang kubu tersebut.²⁸

Pada 14 April 1915, serangan pertama dilancarkan oleh pihak BNBCC ke atas kubu Antanom tetapi serangan tersebut gagal. Bagi melemahkan pertahanan orang Murut, pengepungan dibuat dengan menempatkan pasukan polis di sekeliling kubu dengan harapan dapat memotong bekalan air dan makanan kepada orang Murut di dalam kubu tersebut. Keadaan ini menyebabkan pertahanan orang Murut semakin lemah akibat kekurangan air dan makanan. Akhirnya, Antanom telah menghantar utusan untuk menyerah diri. Namun, pihak BNBCC telah memutuskan untuk menghukum bunuh Antanom dan pengikutnya demi keselamatan mereka.²⁹ Tindakan ini menyebabkan pemberontak Murut di kubu Antanom marah dan terus berjuang menentang BNBCC. Perang ini berterusan sehinggalah pada September 1915, mereka mula menyerah diri yang kemungkinan besar disebabkan kelaparan dan keletihan setelah berbulan-bulan menentang BNBCC.³⁰

Kesimpulan

Secara ringkasnya, dasar BNBCC dalam pentadbiran tanahnya di Borneo Utara secara langsung telah membahagikan tanah kepada dua pemilikan, iaitu tanah yang dimiliki oleh pihak BNBCC dan tanah yang dimiliki oleh penduduk peribumi. Walaupun terdapat peraturan dan ordinan yang melindungi hak pemilikan peribumi terhadap tanah, ia belum mencukupi apabila pihak

BNBCC lebih mengutamakan keuntungan ekonomi dan pelabur asing dengan memberikan mereka hak milik tanah. Seperti negara-negara jajahan yang lain, British akan berusaha membangunkan wilayah mereka melalui perkembangan ekonomi sebuah wilayah tersebut. Sikap BNBCC ini telah memberikan impak yang besar terhadap peribumi khususnya kehilangan hak milik tanah mereka. Kemasukan imigran dari luar untuk membangunkan ekonomi di Borneo Utara menggiatkan lagi penjualan tanah kepada golongan ini dan seterusnya menyebabkan mereka mempunyai pemilikan tanah di Borneo Utara. Dalam hal ini, peribumi pula terpaksa bersaing dengan golongan ini untuk mempertahankan hak milik tanah mereka.

Matlamat BNBCC dalam usaha meluaskan pengaruh dan wilayahnya mendapat tentangan keras daripada penduduk peribumi yang akhirnya mencetuskan pertumpahan darah antara mereka. Perkara ini timbul disebabkan kekeliruan berkenaan dengan sempadan pemilikan mereka dan pelaksanaan cukai tanah kepada peribumi. Walaupun terdapat tentangan dan peperangan dilakukan bagi mendapatkan semula hak mereka, mereka gagal mempertahankannya. Kesimpulannya, pelaksanaan dasar tanah BNBCC telah membawa perubahan yang besar kepada pemilikan tanah oleh peribumi di Borneo Utara. Perubahan daripada pemilikan secara tradisional kepada pemilikan moden dan bersifat kapitalis telah menyebabkan peribumi belum dapat mengadaptasikan sistem baharu. Selain itu, sikap BNBCC yang terlalu mengutamakan keuntungan juga menyebabkan kebajikan peribumi terabai dalam soal pemilikan tanah.

Nota

- ¹ Sabihah Osman, Muhamad Hadi Abdullah & Sabullah Hj. Haki, *Sejarah Brunei Menjelang Kemerdekaan*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1995, hlm. 10 – 14.
- ² Owen Rutter, *British North Borneo: An account of its history, resources and native tribes*, London: Constable & Company Limited, 1922, hlm. 158.
- ³ Peter Dale & John McLaughlin, *Land administration*, New York: Oxford University Press, 2003, hlm. 1.
- ⁴ Ernest Dowson & V.L.O. Sheppard, *Land registration*, London: Her Majesty's Stationery Office, 1956, hlm. 127.
- ⁵ Amity Doolittle, Colliding Discourses: Western Land laws and Native Customary Rights in North Borneo, 1881 – 1918, *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 34 (1): 2003, hlm. 102.
- ⁶ *British North Borneo Herald*, 1 Februari 1917, hlm. 28.

- ⁷ *Ibid.*
- ⁸ North Borneo Central Archive, JKM/GUAM 23 - The Ordinances of the State of North Borneo 1881 – 1926, hlm. 213.
- ⁹ North Borneo Central Archive, No. 815 - *Alienation of Land on Native Titles 1913 – 1938*, hlm. 78 dan lihat juga North Borneo Central Archive, No. 1428, *Land Ordinance 1930*, hlm. 429.
- ¹⁰ North Borneo Central Archive, No. 815 - *Alienation of Land on Native Titles 1913 – 1938*, hlm. 81 – 83.
- ¹¹ North Borneo Central Archive, No. 1428 - *Land Ordinance 1930*, hlm. 428.
- ¹² Sabihah Osman, The Role of Governor D. J. Jardine in Improving the Welfare of the Indigenous People of Sabah, *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 20 (2): 1989, hlm. 202 – 203.
- ¹³ D. S. Ranjit Singh, *The Making of Sabah 1865-1941: The Dynamics of Indigenous Society*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 2000, hlm. 240 dan lihat juga Danny Wong Tze Ken, In Search of Simon [Sindurang Bulakang]: A Pioneer Defender of Kadazan Rights in Colonial North Borneo, *Borneo Research Bulletin*, Vol. 39: 2008, hlm. 59.
- ¹⁴ Danny Wong Tze Ken, In Search of Simon [Sindurang Bulakang]: A Pioneer Defender of Kadazan Rights in Colonial North Borneo, *op.cit.*, hlm. 59.
- ¹⁵ *Tulin* merujuk kepada pemilikan oleh sultan atau pengiran secara persendirian. Untuk maklumat lanjut, sila rujuk Siti Aidah Hj. Lokin, *Perubahan Sosioekonomi dan Pentadbiran Masyarakat Peribumi Sabah (1881 – 1963)*, Kota Kinabalu: Penerbit Universiti Malaysia Sabah, 2007, hlm. 24, Sabihah Osman *et. al.*, *Sejarah Brunei Menjelang Kemerdekaan*, *op.cit.*, hlm. 27, dan Graham Irwin, *Borneo Abad Kesembilan Belas: Kajian Mengenai Persaingan Diplomatik*, Terj. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1986, hlm. 251.
- ¹⁶ *British North Borneo Herald*, 1 November 1888, hlm. 545.
- ¹⁷ Owen Rutter, *op.cit.*, hlm. 183, *British North Borneo Herald*, 1 April 1889, hlm. 98.
- ¹⁸ Siti Aidah Hj. Lokin, *op.cit.*, hlm. 58.
- ¹⁹ Mat Salleh ialah anak Datu Balu, seorang pembesar Kesultanan Sulu. Ibunya berbangsa Bajau dari Inanam. Isteri beliau ialah puteri Sulu yang bernama Dayang Bandang atau Dang Bandang. Mat Salleh merupakan seorang ketua tempatan yang diberi kuasa oleh Kesultanan Sulu memerintah kawasan Sugut sebelum kawasan berkenaan diserahkan oleh Sultan Sulu kepada BNBCC bagi meneruskan peranan ayahnya sebagai pemerintah di kawasan Sugut. Lihat juga K.G. Tregonning, *Under Chartered Company Rule: North Borneo 1881 – 1946*, Singapore: University of Malaya Press, 1958, hlm. 200, Haji Buyong Adil, *Sejarah Sabah*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1981, hlm.15, dan Cecilia Leong, *Commemorative History of Sabah 1881-1981*, Kuala Lumpur: Sabah State Government, 1981, hlm. 117.
- ²⁰ *British North Borneo Herald*, 16 Ogos 1896, hlm. 243.
- ²¹ *British North Borneo Herald*, 16 Julai 1897, hlm. 192.
- ²² *British North Borneo Herald*, 2 Mei 1898 hlm, 134 dan Ian Black, *A Gambling Style of Government: The Establishment of the Chartered Company's Rule in Sabah, 1878 – 1915*, Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1983, hlm. 156.
- ²³ *British North Borneo Herald*, 16 November 1933, hlm. 208.
- ²⁴ *British North Borneo Herald*, 16 Ogos 1900, hlm. 269.

- ²⁵ Callistus Fernandez, Perkembangan Ekonomi Penjajah dan Penentangan Masyarakat Murut: Pemberontakan Rundum 1915, dlm. Abdul Halim (Ed.), *Sabah dalam Perluasan Pasaran*, Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, 2000, hlm. 78. dan Cecilia Leong, *op.cit.*, hlm. 152.
- ²⁶ *British North Borneo Herald*, The Murut Rising in Rundum District, 16 April 1915, hlm. 79.
- ²⁷ Antanom atau Ontoros merupakan seorang pahlawan yang amat terkenal dalam kalangan suku kaum Murut di Sabah. Beliau dilahirkan di kawasan 'Masinpunon' Sungai Salarom pada tahun 1885 dan berumur dalam lingkungan 30 tahun ketika pemberontakan itu dilancarkan. Beliau adalah anak keturunan suku Murut Tagol dari golongan bermartabat mengikut adat istiadat kaum Murut dalam www.sabah.gov.my/pd.tnm/tnmddoc/lagenda.html. Dilayari pada 18 Mac 2013.
- ²⁸ Callistus Fernandez., *op.cit.*, hlm. 80 dan D.S. Ranjit Singh, *The Making of Sabah 1865 – 1941*, *op.cit.*, hlm. 227.
- ²⁹ A. Sue Harris. The Rundum Rebellion: The Legend, *Sabah Society Journal*, Vol. 14, 1997: hlm. 16 – 17, dan Cecilia Leong, *op.cit.*, hlm. 159.
- ³⁰ Callistus Fernandez, *op.cit.*, hlm. 81 dan Cecilia Leong, *op.cit.*, hlm. 161.

Rujukan

- Black, Ian. (1983). *A gambling style of government: The establishment of the chartered company's rule in Sabah, 1878 – 1915*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- British North Borneo Herald*. 1 November 1888.
- British North Borneo Herald*. 1 April 1889.
- British North Borneo Herald*. 16 Ogos 1896.
- British North Borneo Herald*. 16 Julai 1897.
- British North Borneo Herald*. 2 Mei 1898.
- British North Borneo Herald*. 16 Ogos 1900.
- British North Borneo Herald*. 16 April 1915.
- British North Borneo Herald*. 1 Februari 1917.
- British North Borneo Herald*. 16 November 1933.
- Cecilia Leong. (1981). *Commemorative history of Sabah 1881 – 1981*. Kuala Lumpur: Sabah State Government.
- Dale, Peter & McLaughlin, John. (2003). *Land administration*. New York: Oxford University Press.
- Danny Wong Tze Ken. (2008). In search of Simon [Sindurang Bulakang]: A pioneer defender of Kadazan rights in Colonial North Borneo. *Borneo Research Bulletin*, Vol. 39: hlm. 53 – 70.
- Doolittle, Amity A. (2003). Colliding discourses: Western land laws and native customary rights in North Borneo 1881 – 1918. *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 34 (1): hlm. 97 – 126.

- Dowson, Ernest & Sheppard, V.L.O. (1956). *Land registration*. London: Her Majesty's Stationery Office.
- Fernandez, Callistus. (2000). Perkembangan ekonomi penjajah dan penentangan masyarakat Murut: Pemberontakan Rundum 1915. Dlm. Abdul Halim (Ed.). *Sabah dalam Perluasan Pasaran*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, hlm. 75 – 88.
- Haji Buyong Adil. (1981). *Sejarah Sabah*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Handbook of British North Borneo. (1890). London: Williams Clows & Sons Limited.
- Harris, A. Sue. (1997). The Rundum Rebellion: The legend. *Sabah Society Journal*. Vol. 14: hlm. 11 – 19.
- Irwin, Graham. (1986). Borneo abad kesembilan belas: Kajian mengenai persaingan diplomatik. Terj. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- North Borneo Central Archive. Fail 617 - Land Office Annual Reports, 1934 – 1939.
- North Borneo Central Archive. Fail 815 - Alienation of Land on Native Titles 1913 – 1938.
- North Borneo Central Archive. Fail 1428 - Land Ordinance 1930.
- North Borneo Central Archive. JKM/GUAM 23 - The Ordinances of the State of North Borneo 1881 – 1926.
- Ranjit Singh. (2000). *The making of Sabah: The dynamics of indigenous society*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.
- Rutter, Owen. (1922). *British North Borneo: An account of its history, resources and native tribes*. London: Constable & Company.
- Sabihah Osman. (1989). The role of Governor D. J. Jardine in improving the welfare of the indigenous people of Sabah. *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 20 (2): hlm. 196 – 215.
- Sabihah Osman, Muhamad Hadi Abdullah & Sabullah Hj. Haki. (1995). *Sejarah Brunei menjelang kemerdekaan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Siti Aidah Hj. Lokin. (2007). *Perubahan sosioekonomi dan pentadbiran masyarakat peribumi Sabah 1881 – 1963*. Kota Kinabalu: Penerbit Universiti Malaysia Sabah.
- Tregonning, K.G. (1958). *Under chartered company rule: North Borneo 1881 – 1946*. Singapore: University of Malaya Press.

